

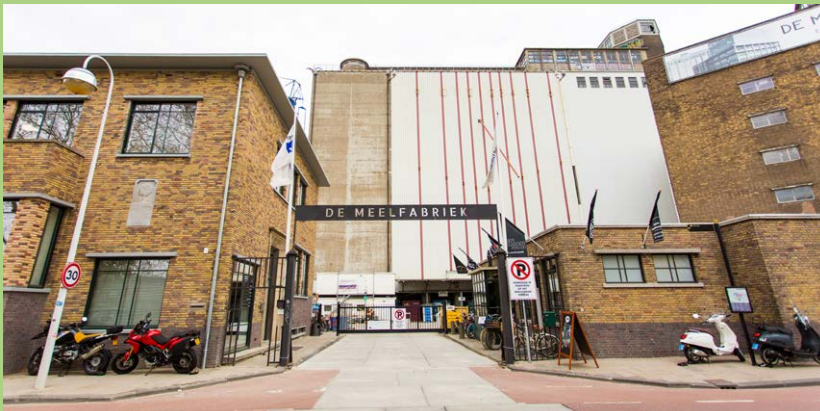
Woningcorporaties en klimaatadaptatie

Verslag van bijeenkomst in Leiden op 17 april

Inhoudsopgave

Woningcorporaties en klimaatadaptatie	3
Plenaire opening: “Gewoon beginnen!”	4
Van parkeerplein naar groot speel- en wandelpad	6
Lakenplein wordt Lakenpark	7
Technisch is veel mogelijk	8
Reacties achteraf	9

Woningcorporaties en klimaatadaptatie

Verslag van bijeenkomst in Leiden op 17 april

Een bijeenkomst in Leiden over woningcorporaties en klimaatadaptatie trok 77 deelnemers, vooral medewerkers van een gemeente of corporatie. Ze volgden een geanimeerd panelgesprek en zagen met eigen ogen hoe het gebied rondom het Lakenplein wordt omgebouwd tot een klimaatbestendig Lakenpark. De bijeen-

komst was een initiatief van de Groene Huisvesters en Samen Klimaatbestendig, in samenwerking met provincie Zuid-Holland. De Groene Huisvesters is een samenwerking tussen corporaties, het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), de Woonbond en

Aedes om de verduurzaming van woningen te versnellen. Samen Klimaatbestendig is een platform dat namens het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) kennis en ervaring op het gebied van klimaatadaptatie samenbrengt. De bijeenkomst vond plaats in de Meelfabriek in Leiden.

Dagvoorzitter Marlou Boerbooms heet iedereen welkom en opent de bijeenkomst met een korte vragenronde.

Plenaire opening: “Gewoon beginnen!”

Energieambassadeur en dagvoorzitter van de middag, Marlou Boerbooms, opent de bijeenkomst met een korte vragenronde. Met hoeveel graden is de temperatuur gestegen in Nederland de afgelopen eeuw? Wat betekent klimaatadaptatie voor de deelnemers? Waarom zijn de deelnemers naar deze bijeenkomst gekomen? Het valt op dat het merendeel op zoek is naar kennis over een goede manier van samenwerken op het gebied van klimaatadaptatie.

De bijeenkomst gaat pas echt van start met een paneldiscussie onder leiding van Boerbooms. Aan de discussie doen mee: Marcel Belt, programmamanager Leiden 2040, Stef Meijs, programmamanager van de

Nationale klimaatadaptatiestrategie bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Anneke van Veen, zelfstandig adviseur kwaliteit leefomgeving, Rob Bogaarts, manager Ontwikkeling bij BrabantWonen, Dirk Jan van der Zeep, voorzitter Raad van Bestuur van woningcorporatie Portaal en John van de Knaap, werkzaam bij woningcorporatie Havensteder in Rotterdam.

Gezamenlijke belangen

De discussie start met een succesverhaal uit Leiden. Dirk Jan van der Zeep vertelt over het sloop- en nieuwbouwproject van het Lakenplein, om de hoek van de locatie. “Portaal wilde iets innovatiefs doen. Het uitgangspunt waren huizen die kunnen meegroeien

met de bewoner, maar dat was bouwtechnisch te ingewikkeld.” De woningcorporatie is daarna in gesprek gegaan met Anneke van Veen, zelfstandig adviseur kwaliteit van leefomgeving. “In samenwerking met Anneke, de gemeente en de bewoners werken we nu aan een interessant klimaatadaptief project: van Lakenplein tot Lakenpark.” Van Veen vult aan: “Om een project te laten slagen, moet je steeds weer opnieuw in gesprek met elkaar en op zoek gaan naar de gezamenlijke belangen.”

Van der Zeep geeft als tip mee aan de zaal: “Gewoon beginnen was bij ons de manier waarop we klimaatadaptatie op de kaart hebben gezet. Je kunt heel lang op zoek naar businessmodellen of subsidies, maar je kunt als corporatie ook gewoon aan de slag gaan, bijvoorbeeld als de investering niet heel hoog is of als de straat toch al opengaat.”

Nieuwbouw en bestaande bouw

Stef Meijs, werkzaam bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, vertelt over de rol van de Rijksoverheid bij klimaatadaptief bouwen. “We richten ons nu vooral op nieuwbouw, omdat daar op korte termijn de meeste winst te behalen valt. Bij de start van een nieuw project kan klimaatadaptatie direct meegenomen worden.” John van de Knaap merkt op dat het juist ook belangrijk is om naar de bestaande bouw te kijken, omdat daar vaak veel meer bij komt kijken, vooral als het gaat om de juiste maatregelen treffen. “We moeten kansen koppelen, mensen aan het werk helpen en vergroenen. Klimaatadaptatie is een doel, maar ook een middel.” Daar is Marcel Belt het mee

Anneke van Veen spreekt tijdens de paneldiscussie over samenwerken met woningcorporaties. Van links naar rechts: Marlou Boerbooms, Marcel Belt, Stef Meijs, Anneke van Veen, Rob Bogaarts, Dirk Jan van der Zeep en John van de Knaap.

Dirk Jan van der Zeep (rechts) overhandigt het boekje 'Woningcorporaties en klimaatadaptatie, samenwerken aan goed wonen' aan Jeroen Pepers (links), algemeen directeur van Aedes, de vereniging van woningcorporaties.

eens. "Je moet klimaatadaptatie vooral leuk maken, zodat bewoners zelf aan de slag gaan."

Rob Bogaarts heeft ervaring met het opzoeken van de interactie met bewoners. Een voorbeeld is het geveltuintenproject, waarbij huurders in 's-Hertogenbosch een tuintje kunnen onderhouden. "Bewoners hebben veel meer plezier als zij bezig zijn met groen en biodiversiteitsprojecten, dan wanneer je met hen praat over stroomverbruik."

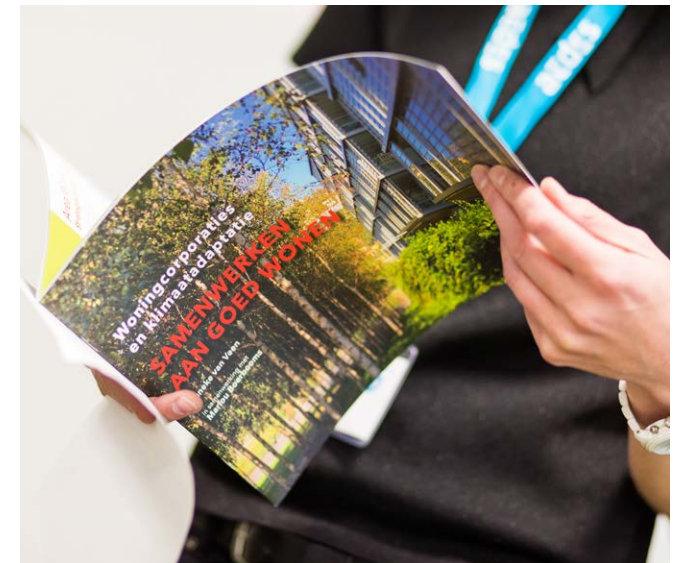
Inspiratieboekje

Na de paneldiscussie is het tijd voor de uitreiking van het boekje 'Woningcorporaties en klimaatadaptatie, samenwerken aan goed wonen'. Het is geschreven

door Anneke van Veen, in samenwerking met Marlou Boerbooms. Het eerste exemplaar wordt door Dirk Jan van der Zeep overhandigd aan Jeroen Pepers, algemeen directeur van Aedes, de vereniging van woningcorporaties. Pepers: "Corporaties staan voor een goed thuis voor iedereen. Schoon, veilig, maar ook duurzaam. Kennis rondom klimaatadaptatie groeit in de sector, maar we moeten op dit vlak nog een been bijtrekken. Dat gaan we de komende jaren doen, beginnend met laaghangend fruit. Ik hoop snel op concrete stappen." In het boekje staan negen praktijkvoorbeelden uit onder meer Rotterdam, Amsterdam, 's-Hertogenbosch, Utrecht en Nijmegen. De voorbeelden lopen uiteen van het bergen van regenwater middels wadi's tot het realiseren van groene daken.

Het boekje staat vol met handige praktijkvoorbeelden!

Van parkeerplein naar groot speel- en wandelpad

Na het plenaire deel splitsen de deelnemers zich op in drie groepen. De grootste groep trekt naar buiten, voor de excursie naar het Lakenplein. Dit is nu nog een saai, verhard plein met weinig bomen. Een groot gedeelte is gereserveerd voor parkeerplekken, maar dat gaat allemaal veranderen. Maarten van Oosterom, namens de gemeente Leiden betrokken bij het bouwproject, vertelt tijdens de excursie over de klimaatadaptieve plannen in de wijk. "De gemeente is samen met woningcorporatie Portaal en de speeltuinvereniging zoekende geweest naar een goede manier van samenwerken. Het proces heeft ups en downs gekend, maar de laatste maanden zijn we met positieve energie met een ontwerp bezig, waarin klimaatadaptatie een grote rol speelt."

Verzonken parkeerbak

Op het Lakenplein is de afgelopen jaren veel gebeurd. In totaal zijn 70 woningen gesloopt en vervangen door 64 'Nul op de Meterappartementen'. Het wooncomplex is voorzien van een verzonken parkeerbak, zodat het plein in de toekomst vrij is van auto's. Het Lakenplein grenst aan het Singelpark, dat stap voor stap een vergroening omvat rondom de Leidse singels. Daarnaast sluit het Lakenplein ook aan op een speeltuin, een begraafplaats, een verzorgingstehuis en een kade. Op dit moment wordt gewerkt aan een groen en klimaatadaptief ontwerp van het plein en de ruimte eromheen. Patricia Scholte is als ontwerper betrokken bij deze fase. "We gaan het plein helemaal vergroenen met in het midden een speel- en wandelpad. We zoeken zoveel mogelijk de verbinding op met het park, de kade en de speeltuin."

Spelen en educatie

Vooral die laatste is een belangrijk onderdeel in het proces. De gemeente en de bewoners wensen dat de speeltuin veel meer dan nu een verbinding krijgt met de rest van het park. Van Oosterom: "We willen 'natuurlijk spelen' en het klimaat als speelthema's naar voren halen. Denk bijvoorbeeld aan klimnetten en andere verbindingsmogelijkheden om van het plein naar het park te komen. We willen ook graag een plek creëren waar mensen na een flinke bui kunnen zien hoeveel regen er is gevallen." Volgens van Oosterom kan dit project een van de eerste voorbeelden worden van een mooie, klimaatadaptieve ruimte waar met heel veel verschillende partners aan is gewerkt. Projecten als deze zijn nodig om grote veranderingen mogelijk te maken.

Maarten van Oosterom, namens de gemeente Leiden betrokken bij het bouwproject aan het Lakenplein, vertelt tijdens de buitenexcursie meer over de klimaatadaptieve plannen.

Het Lakenplein is nu nog een saai, verhard plein met weinig bomen, maar dat gaat allemaal veranderen.

Lakenplein wordt Lakenpark

Na drie kwartier kunnen de deelnemers opnieuw een keuze maken voor een tweede sessie. Eén van die sessies gaat over de theorie achter het bouwproject op het Lakenplein. Frank Kalshoven vertelt aan de hand van een plattegrond en foto's wat de wensen zijn voor het nieuwe Lakenplein. Het plein is onderdeel van een groter plan. In 2013 ontstond het initiatief om alle routes van de Leidse singels aan elkaar te knopen en daar één lang stadspark van te maken: het Singelpark. Het Lakenplein zal als groot groen plein betrokken worden bij het stadspark.

Leren over water

De buurt heeft meegedacht over het ontwerp voor het nieuwe Lakenplein. De wens is dat er zichtbare klimaat-adaptieve oplossingen komen, zegt Kalshoven. “We willen dat iedereen kan zien waar het water heengaat na een flinke bui. We zouden graag zien dat kinderen meer leren over water tijdens het spelen.”

Het is duidelijk dat het Lakenplein groen moet worden. Het liefst zoveel mogelijk groen, waarbij ook goed gekeken wordt naar de biodiversiteit. “Het Lakenplein moet het Lakenpark worden.”

Frank Kalshoven vertelt enthousiast over de theorie achter het bouwproject aan het Lakenplein. “Het Lakenplein moet het Lakenpark worden.”

Het Lakenplein als succesvol praktijkvoorbeeld, daar word je blij van!

Technisch is veel mogelijk

De sessie over de klimaatatlas van Zuid-Holland wordt geleid door Olga Pleumeeckers van adviesbureau Nelen & Schuurmans. Met als titel 'Klimaatadaptatie doe je niet alleen' legt zij uit hoe data en goede kaarten kunnen helpen bij het inzichtelijk maken van klimaatverandering en de gevolgen ervan. "De meeste aanwezigen zijn naar de Meelfabriek gekomen om ideeën op te doen voor het nemen van klimaatadaptatiemaatregelen. Maar om te weten of je je geld uitgeeft aan de juiste maatregelen, moet je weten om welke effecten het gaat, op welke plek, en of dat erg is. Dat inzicht geeft de klimaat-effectatlas."

Gerichte keuzes

De kaart geeft informatie op woonblokniveau, gebaseerd op open data. Pleumeeckers: "Als we daar de data van woningcorporaties aan kunnen toevoegen, kun je precies zien welke woningen kwetsbaar zijn voor welke klimaateffecten. Dan kun je heel gerichte keuzes maken voor klimaatadaptatiemaatregelen." Een deelnemer vraagt of de gegevens in de klimaatatlas altijd actueel zijn. Pleumeeckers antwoordt dat er minimaal één keer per jaar een update nodig is. "Ook om te zien wat er veranderd is. Zo kun je monitoren of je maatregelen effect hebben. Technisch is het allemaal mogelijk."

Ze voegt eraan toe: "Als ook de informatie over bijvoorbeeld het rioolstelsel in de kaarten is verwerkt, kun je zien waar meekoppelkansen ontstaan." Wanneer een deel van het rioolstelsel toe is aan vervanging, gaat de straat open. Voor een woningcorporatie kan het gunstig zijn om een toch al geplande investering uit te stellen of juist te vervroegen, en dus werkzaamheden in de straat op elkaar te laten aansluiten. Er zijn al voorbeelden van woningcorporaties in Zuid-Holland die hun woningvoorraad hebben toegevoegd aan de klimaatatlas, zoals de corporatie in Drechtsteden.

De sessie over de klimaatatlas van Zuid-Holland wordt geleid door Olga Pleumeeckers van adviesbureau Nelen & Schuurmans.

Reacties achteraf

Tijdens de borrel achteraf praten de deelnemers na over de informatieve middag. Sara Peters, assetmanager bij Vidomes, een woningcorporatie in Delft, vindt het vooral mooi om te zien dat het bouwproject aan het Lakenplein steeds meer vorm krijgt. “Twee jaar geleden werkte ik voor woningcorporatie Portaal en was ik betrokken bij de start van het bouwproject. Portaal heeft bewezen dat je als corporatie veel invloed kunt hebben, als je maar doorzet.” Peters gaat met een hoop inspiratie terug naar huis. “Wat moeten we als corporatie vooral wel doen en wat niet? Wat heeft het meeste effect? Met die vragen ga ik aan de slag.”

John Arts van de gemeente Boxmeer is vooral benieuwd naar voorbeelden van goede samenwerking met woningcorporaties. “We zijn in Boxmeer momenteel ook bezig met het herinrichten van een woonwijk vanwege het klimaat. We willen dat graag samen met corporaties doen.” Arts heeft tijdens de bijeenkomst vooral bevestiging gekregen dat de gemeente Boxmeer al goed bezig is. “Ik denk dat we op de goede weg zijn door de samenwerking op te zoeken met alle betrokken partijen.”

Dagvoorzitter Marlou Boerbooms is blij met de opkomst. “Er ligt een enorme kans om een groene woonomgeving te creëren en tegelijkertijd te werken aan klimaatadaptatie. Woningcorporaties spelen daarin een belangrijke rol: gemiddeld is dertig procent van de woningen in hun bezit. De voorbeelden uit het inspiratieboekje tonen aan dat samenwerken kan leiden tot mooie resultaten.”

Bart Stoffels van Samen Klimaatbestendig merkt dat het onderwerp klimaatadaptatie steeds meer leeft bij woningcorporaties. “Gemeenten en corporaties kunnen

Tijdens de borrel achteraf praten de deelnemers, onder het genot van iets lekkers, nog even na over de informatieve middag.

samen veel bereiken, maar nog niet overal komt de samenwerking op gang. Zo'n dag als vandaag is ideaal voor het uitwisselen van ervaringen, om elkaar te leren kennen en inspiratie op te doen. Goed samenwerken start met een dialoog.”

Astrid de Wit van de provincie Zuid-Holland is tevreden over het grote aantal woningcorporaties dat zich had aangemeld. “Het is een groep waarmee de provincie niet zo snel in contact komt. Ik was erg benieuwd of corporaties al veel doen aan klimaatadaptatie. En ja, dat is dus het geval, heb ik gemerkt. Ik heb veel goede ideeën gehoord en in het inspiratieboekje staan prachtige voorbeelden. Ik vond het een inspirerende middag.”

Meer informatie

- ▶ **Platform Samen Klimaatbestendig**
- ▶ **Bouwproject van Lakenplein naar Lakenpark**
- ▶ **Inspiratieboekje 'Woningcorporaties en klimaatadaptatie, samenwerken aan goed wonen'**
- ▶ **Groene Huisvesters**

Colofon

De bijeenkomst was een initiatief van de Groene Huisvesters en Samen Klimaatbestendig, in samenwerking met provincie Zuid-Holland.

April 2019

Tekst

Ria de Wit en Sjoske Cornelissen

Fotografie

Lieke van den Oord / Twycer

Vormgeving

Sybren Vlasblom, A10plus

Eindredactie

Bart Stoffels

Marlou Boerbooms

provincie **HOLLAND**
ZUID

SAMEN
KLIMAAT
BESTENDIG

